

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แต่เดิมมาการวินิจฉัยความรับผิดในทางอาญาของบุคคลซึ่งกระทำขึ้นด้วยความไม่รู้กฎหมาย ทั้งในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ถือหลักว่า "ความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้" (Ignorantia juris neminem excusat) ทั้งนี้เป็นผลมาจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนของนักกฎหมายศาสนา (canonist) ต่อหลักความไม่รู้ของชาวโรมัน¹ จึงทำให้มีการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างความไม่รู้กฎหมายและความไม่รู้ข้อเท็จจริงอย่างเด็ดขาด ทั้งที่ชาวโรมันไม่เคยมีความคิดว่าความไม่รู้กฎหมายแตกต่างกับความไม่รู้ข้อเท็จจริงในแง่ "ประเภท" ของความไม่รู้ ความจริงจะต่างกันก็แต่เพียงในแง่ของ "ระดับ" การยอมรับเป็นข้อแก้ตัวได้เท่านั้น ถ้าความรับผิดในทางอาญามีเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะเป็นความผิดในตัวเอง (mala in se) ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นความผิดที่เกี่ยวกับศีลธรรมและมีลักษณะเป็นสากลซึ่งผู้กระทำสามารถสำนึกได้ด้วยความรู้สึกภายในจิตใจของตน ดังนั้นผู้กระทำจะอ้างความไม่รู้กฎหมายไม่ได้ ปัจจุบันโครงสร้างของสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะกำหนดให้การกระทำบางอย่างเป็นความผิดและต้องรับโทษโดยมีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้ (mala prohibita) กฎหมายที่บัญญัติห้ามดังกล่าวเรียกว่า กฎหมายเทคนิค (technical law) เกิดขึ้นจากความจำเป็นของเจ้าหน้าที่ทางสังคมในการใช้กฎหมายเข้าแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสาธารณะบนพื้นฐานแห่งการคุ้มครองผลประโยชน์ของส่วนรวม กฎหมายในลักษณะนี้ปัจจุบันมีเป็นจำนวนมาก โอกาสที่ประชาชนจะไม่รู้กฎหมายจึงมีมากขึ้นด้วย ดังนั้นหลัก "ความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้" (Ignorantia juris neminem excusat) จึงขัดกับสภาพความเป็นจริงของความรับผิดในทางอาญาของบุคคล

¹Paul K. Ryu and Helen Silving, "Error Juris : A Comparative Study," University of Chicago Law Review 24 (1957) : 435, "The classical continental and the common-law rules on error of law had a common root in the Roman law of error as interpreted-probably incorrectly-by early canon -law doctrine."

ในปัจจุบันประเทศเยอรมันเป็นประเทศหนึ่งที่ยอมรับว่าความไม่รู้กฎหมายทำให้ความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลลดลงจนถึงกับไม่ต้องรับผิดชอบเลย² ทั้งนี้เนื่องมาจากนักนิติศาสตร์เยอรมันได้พัฒนาแนวความคิดที่ใช้วินิจฉัยความรับผิดชอบในกรณีไม่รู้กฎหมายและไม่ได้ยึดหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้นอีกต่อไป ผลของการพัฒนาคงกล่าวทำให้เกิดทฤษฎีของการวินิจฉัยความรับผิดชอบในทางอาญาที่เกิดจากการกระทำโดยไม่รู้กฎหมาย 2 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีเจตนา (Vorsatztheorie) ซึ่งถือว่าผู้กระทำไม่มีเจตนา และทฤษฎีความชั่ว (Schuldtheorie) ซึ่งถือว่าผู้กระทำมีเจตนา แต่ไม่มีความชั่ว ต่อมาใน ค.ศ. 1952 ได้มีคำพิพากษาคดีอาญาของศาลสูงสุดแห่งประเทศเยอรมัน คือ 2 BGH st 194(1952)ที่ยอมรับการแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายด้วยหลักของทฤษฎีความชั่ว และใน ค.ศ. 1975 ได้รับการยอมรับโดยฝ่ายนิติบัญญัติด้วยการบัญญัติทฤษฎีความชั่วไว้ในมาตรา 17 แห่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขใหม่ ส่วนสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เริ่มมีแนวความคิดว่า ในบางกรณีหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้นั้นขัดต่อหลักศุภนิติธรรม (Due Process of Law) เป็นครั้งแรกใน ค.ศ.1957 จากคำพิพากษาคดี Lamberg V. California 335 U.S. 225 (1957) และต่อมาได้มีการถกเถียงกันว่าหลักดังกล่าวขัดต่อหลัก Mens Rea ซึ่งเป็นหลักความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ด้วย

หลัก "ความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้" (Ignorantia juris neminem excusat) ได้ถ่ายทอดเข้ามาในระบบกฎหมายอาญาของไทยเมื่อตอนร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ทั้งนี้เป็นผลมาจากความต้องการปรับปรุงระบบกฎหมายและการศาลของไทยเพื่อลบลบปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเริ่มมาจากสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ระหว่างอังกฤษกับไทย หลักกฎหมายดังกล่าวปรากฏอยู่ในมาตรา 45 แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องมาจากนโยบายการบังคับใช้กฎหมายอาญา แต่อย่างไรก็ตามได้เกิดปัญหาต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลที่กระทำผิดโดยไม่รู้กฎหมายอย่างสุจริตอย่างมาก

² อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ และ พรทิพย์ เพ็ชรศิริ, "ความไม่รู้กฎหมาย," วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์ ฉบับพิเศษ (2523): 268.

ดังจะเห็นได้จากศาลฎีกาได้พยายามคิดหาวิธีการที่จะทำให้หลักความไม่รู้กฎหมายนี้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479 เป็นต้นมา³ นอกจากนั้นในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสาขาทางเนติธรรมในสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณีเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปรู้กฎหมาย เนื่องจากมาตรา 45 แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มีถ้อยคำเคร่งครัดต่อหลักดังกล่าว และในสมัยนั้นมีการบัญญัติกฎหมายเทคนิคเพื่อบังคับการกระทำความผิดเพราะกฎหมายห้าม (mala prohibita) มากมาย ประชาชนจึงมีโอกาสที่จะไม่รู้กฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้มากขึ้น ดังนั้นในสมัยที่ใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 คงจะพบแต่ปัญหาอันเนื่องมาจากความเคร่งครัดของหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ ต่อมาเมื่อมีการร่างพระราชบัญญัติประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 และร่างประมวลกฎหมายกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 เพื่อชำระและปรับปรุงแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 45 ก็เป็นมาตราหนึ่งที่ต้องแก้ไขเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน ดังปรากฏเป็นมาตรา 64 แห่งประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตามหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ก็ยังคงมีความสำคัญอยู่เช่นเดิม เพียงแต่ผ่อนคลายนวตลงบ้าง กล่าวคือ ให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะอนุญาตให้จำเลยนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความไม่รู้กฎหมาย ซึ่งศาลจะอนุญาตหรือไม่ก็ได้ และถ้าศาลเชื่อตามที่จำเลยนำพยานหลักฐานเข้าสืบ ศาลก็เพียงแต่มีอำนาจลดโทษให้เท่านั้น ไม่อาจที่จะยกเว้นโทษให้จำเลยได้เลยไม่ว่ากรณีใด จึงยังไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำความผิดอย่างสูงริตในกรณีไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (invincible error juris) แม้หลักดังกล่าวยังคงบังคับใช้ในประมวลกฎหมายอาญา แต่ศาลฎีกาก็วินิจฉัยคดีโดยพยายามจำกัดขอบเขตของหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ให้แก่คนเข้าเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่จำเลย ทั้งนี้เพราะในทางปฏิบัติหลักนี้ขัดแย้งกับหลักความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายอาญา ดังนั้นผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาที่แท้จริงของหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ ความหมายของความไม่รู้กฎหมาย และความไม่รู้กฎหมายกับหลักความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคล อีกทั้งปัญหาทฤษฎีกฎหมายที่สืบเนื่องจากความเคร่งครัดของหลักความไม่รู้กฎหมาย ตลอดจนแนวทางที่ควรจะเป็นในการวินิจฉัยปัญหาการกระทำความผิดโดยไม่รู้กฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำความผิดและไม่ทำให้นโยบายการบังคับใช้กฎหมายต้องเสียไป

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อทราบประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ทั้งในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) โดยเริ่มจากจุดกำเนิดของหลักความไม่รู้กฎหมายในหลักกฎหมายโรมัน วิวัฒนาการต่อมาในกฎหมายศาสนา (Canon Law) สมัยกลางและวิวัฒนาการของยุคปัจจุบันในระบบกฎหมายอาญาเยอรมัน ส่วนในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) จะศึกษาวิวัฒนาการของหลักความไม่รู้กฎหมาย ในระบบกฎหมายอังกฤษก่อนเข้าสู่ระบบกฎหมายอเมริกัน และวิวัฒนาการในระบบกฎหมายอเมริกัน นอกจากนี้ยังทำการวิจัยเกี่ยวกับวิวัฒนาการและความเป็นมาของหลักความไม่รู้กฎหมายในระบบกฎหมายไทย โดยเริ่มจากจุดกำเนิดของหลักความไม่รู้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 และวิวัฒนาการในประมวลกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบัน ซึ่งศึกษาควบคู่ไปกับความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ของสังคมและความรับผิดชอบในทางอาญา
2. เพื่อศึกษาปัญหา ระหว่างหลักความไม่รู้กฎหมายกับความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคล ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายอาญา ทั้งในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ตลอดจนในระบบกฎหมายอาญาของไทย
3. เพื่อศึกษาวิจัยปัญหาทฤษฎีกฎหมายอันเนื่องมาจากความเคร่งครัดของหลักความไม่รู้กฎหมาย
4. เพื่อหาแนวทางที่ควรจะเป็นต่อการวินิจฉัยปัญหาความไม่รู้กฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64 โดยศึกษาตามแนวทฤษฎีกฎหมายอาญาเยอรมันในระบบกฎหมายซีวิลลอว์เป็นหลัก และนำแนวทฤษฎีกฎหมายอาญาอเมริกันในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มาพิจารณาประกอบด้วย

ขอบเขตและวิธีการศึกษาวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะกล่าวถึง หลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ (Ignorantia juris neminem excusat) แต่เฉพาะในกฎหมายอาญาเท่านั้น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบในทางอาญาและแนวความคิดในการวินิจฉัยปัญหาความไม่รู้กฎหมาย

การศึกษาวิจัยจะใช้วิธีการในลักษณะวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยทำการค้นคว้าจากเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในรูปแบบของตำรากฎหมาย

บทความทางสาขานิติศาสตร์ ซึ่งแสดงถึงความเห็นและแนวความคิดของนักนิติศาสตร์เกี่ยวกับหลัก
 ความไม่รู้กฎหมาย ทับทกกฎหมาย คำพิพากษาของศาล รวมทั้งรายงานการประชุมของคณะกรรมการ
 กฤษฎีกาและของสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่ค้นคว้าได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ถึง พ.ศ. 2499 ตลอดจน
 เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ 5 ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากรซึ่งเป็นไมโครฟิล์ม
 (microfilm) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของหลักความไม่รู้กฎหมายในกฎหมาย
 อาญาของไทย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งในปัญหาดังกล่าว เอกสารทั้งหมดจะได้นำมา
 ประมวลเป็นข้อมูลและวิเคราะห์หาข้อสรุปและเสนอแนะแนวทางที่ควรจะเป็นต่อไป

สำหรับการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีกฎหมายเกี่ยวกับหลักความไม่รู้กฎหมายนั้น จะ
 ทิศาสตร์ทฤษฎีกฎหมายอาญาเยอรมันเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้แบบอย่าง
 มาจากประมวลกฎหมายอาญาในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน
 และประเทศเยอรมันเป็นประเทศหนึ่งที่มีความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักความไม่รู้กฎหมาย นอกจากนี้
 จะได้นำแนวความคิดและทฤษฎีกฎหมายของ ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐ-
 อเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมากมาพิจารณา
 ประกอบด้วย เพื่อจะหาข้อสรุปและแนวทางที่ควรจะเป็นสำหรับการวินิจฉัยปัญหาการกระทำความผิด
 โดยไม่รู้กฎหมายตามมาตรา 64 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ผู้เขียนคาดว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำให้ทราบและเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา
 ของหลักความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ และทราบถึงเหตุผลของแนวความคิดและ
 ทฤษฎีกฎหมายที่วินิจฉัยปัญหาความไม่รู้กฎหมายทั้งในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ และระบบกฎหมาย
 คอมมอนลอว์ นอกจากนั้นทำให้ทราบถึงปัญหาเกี่ยวกับความไม่รู้กฎหมายกับความรับผิดชอบในทางอาญา
 ของบุคคล ตลอดจนแนวทางข้อเสนอแนะที่จะปรับปรุงแก้ไขต่อการวินิจฉัยการกระทำความผิดโดย
 ไม่รู้กฎหมายตามมาตรา 64 แห่งประมวลกฎหมายอาญาต่อไป